

**ПРОПОЗИЦІЇ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Науково-доповідна записка

Київ – 2018

За ініціативою фахівців Інституту економіки промисловості НАН України, які є внутрішньо переміщеними особами (інститут був переміщений із м. Донецьку у вересні 2014 року до м. Києва) та на виконання бюджетної теми «Досягнення соціальної справедливості щодо вимушених переселенців» в межах Цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи», підготовлено науково-доповідну записку «Пропозиції та рекомендації щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях», зміст якої присвячений обґрунтуванню доцільності підвищення та додержання прав ВПО та населення окупованих територій, а також пропозиції та рекомендації по забезпеченню реалізації Національної стратегії у сфері прав людини.

Викладено загальну оцінку та пропозиції, які стосуються законодавства України про захист прав і свобод ВПО та населення окупованих територій. Запропоновані зауваження та пропозиції спрямовані на більш ефективне досягнення основної мети визначених нормативно-правових документів щодо гарантування дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, а також осіб на окупованих територіях.

Науково-доповідну записку підготували: д.е.н., проф. О.Ф. Новікова, д.е.н., проф. В.П. Антонюк, к.соц.н. Панькова О.В., головний економіст О.Ю. Касперович, провідний економіст О.В. Іщенко.

Оцінка змісту Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (далі – План дій).

Чинний План дій відносно внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях України орієнтований на короткостроковість розв'язання проблем цих громадян України. Зміст заходів і очікуваних результатів не носить довгострокового характеру, який став очевидним. Захист прав ВПО міститься у заходах на 10 сторінках і не визначає зміни настроїв переселенців залишитися у місцях переселення. Все зводиться до поверхневих дій, без яких неможливо керування цими процесами. Це – створення державного органу з цих проблем, започаткування моніторингу прав ВПО, співпраця з державними органами, диференціація допомоги, розробка та реалізація комплексних програм, створення групи для розробки Порядку компенсації за майно та розробка методичних рекомендацій щодо проведення експертизи всіх правових документів у цій сфері на відповідність Керівним принципам.

Але поза увагою Плану дій залишилися такі стратегічно важливі напрями як інтеграція ВПО у територіальні громади, як використання ВПО як ресурсу освітнього, наукового, підприємницького, управлінського, економічного, соціально-культурного тощо. Обґрунтування доцільності залучення цих питань міститься у монографії «Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху», яка доступна за посиланням http://iep.com.ua/3/Novikova_Amosha_Antonyuk_2016.pdf

Пропозиції та рекомендації щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях

Створення умов для забезпечення прав ВПО у підприємницькій, трудовій, адміністративній, політичній тощо сферах потребує забезпечення доступності ВПО до програм мікрокредитування для розвитку або розширення малого та середнього бізнесу; забезпечення фінансування державних програм із соціального захисту ВПО; формування системи багатоканального фінансового забезпечення можливостей інтеграції ВПО в територіальні громади; розвиток доступного іпотечного кредитування; податкові преференції для суб'єктів господарювання, які працевлаштовують ВПО; розвиток або розширення ємності соціальної інфраструктури громади; забезпечення доступності до земельних, матеріальних і технічних ресурсів для ВПО для здійснення підприємницької діяльності; створення сприятливих правових засад для перереєстрації підприємств малого бізнесу в межах територіальних громад; забезпечення ВПО виборчих прав, реалізація принципів демократії; включення ВПО у вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією прав ВПО; підвищення професійного рівня, обізнаності державних та посадових осіб відносно законодавства та програм щодо ВПО для їх ефективної імплементації тощо. Адресність виконавців заходів, які містяться у Плані дій є запорукою затребування відповідальності за їх реалізацію. У зв'язку з цим доцільно зобов'язати інститути законодавчої та виконавчої влади виконати конкретні завдання. Концентровано пропозиції та рекомендації щодо захисту прав ВПО у контексті прав людини зводяться до такого:

Верховній Раді України:

розробити та забезпечити впровадження нормативно-правових та організаційно-управлінських механізмів забезпечення ВПО можливостями реалізації конституційних прав громадянина України у повному обсязі;

внести зміни та доповнення до Закону України «Про Раду національної безпеки України», які стосуються поширення її обов'язків та повноважень щодо активізації діяльності та посилення відповідальності органів виконавчої влади за виконання нових функцій, пов'язаних із військовим протистоянням та подоланням його негативних наслідків;

внести зміни та доповнення до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», які визначають його обов'язки та відповідальність щодо подолання системної кризи в країні в умовах обмежених можливостей, щодо підвищення ефективності діяльності органів

виконавчої влади, спрямованої на відновлення миру на Сході України та пом'якшення негативних наслідків воєнного конфлікту.

встановити правову регламентацію щодо врахування напрямів, заходів із забезпечення реалізації положень законодавства України про ВПО в державні та регіональні стратегії, програми, плани розвитку з питань житлової, медичної, освітньої, трудової спрямованості; забезпечити узгодженість та убудованість законодавства України про ВПО у загальну систему законодавства України;

внести зміни та доповнення до Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" щодо визначення механізмів фінансового, організаційно-управлінського, інституційного, кадрового, наукового, інформаційного забезпечення його впровадження;

конкретизувати напрями та механізми взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування з громадянськими об'єднаннями щодо надання допомоги ВПО;

забезпечити прийняття в Законі положень із створення національної мережі регіональних ресурсно-моніторингових центрів з метою підтримки діяльності щодо забезпечення прав і свобод ВПО;

визначити у законопроекті «Про Державний бюджет України на 2019 рік» кошти для фінансування Плану дій з реалізації Національної стратегії прав людини на період до 2020 р.;

ініціювати розроблення та законодавче затвердження Державної стратегії щодо відновлення цілісності України, окупованих територій, дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій українською владою території в районі проведення антитерористичної операції;

привести нормативно-правову базу у сфері захисту прав ВПО в Україні у відповідність до міжнародних стандартів та вимог;

внести зміни до відповідних законів України для забезпечення виборчих прав ВПО;

закріпити в законодавстві податкові пільги для соціальних підприємств, зокрема для тих, які надають допомогу у вирішенні соціальних проблем ВПО;

прийняти необхідні зміни у Податковому кодексі, Законі України «Про концесії» для забезпечення можливості використання інноваційного та підприємницького потенціалу ВПО у розвитку територіальних громад.

Кабінету Міністрів України:

розробити та затвердити порядок перерозподілу освітньої та медичної субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам територіальних громад відповідно до кількості офіційно зареєстрованих ВПО у конкретних населених пунктах;

забезпечити фінансування державних програм з проблем ВПО (Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, Плану заходів з реалізації «Стратегії інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року»);

припинити дію дискримінаційної системи призначення (відновлення) та здійснення контролю за соціальними виплатами внутрішньо переміщеним особам;

спільно з представникам національних та міжнародних організацій розробити та затвердити механізм виплати всіх видів соціальної допомоги, зокрема пенсій, громадянам, що проживають на непідконтрольних уряду України територіях Донбасу;

сприяти облаштуванню пунктів пропуску на лінії розмежування в зоні АТО та на адміністративному кордоні з Кримом максимально сприятливими для перебування умовами із дотриманням усіх санітарно-гігієнічних вимог та мобільними центрами з надання адміністративних послуг;

виробити стратегічне бачення, визначити та реалізувати державну політику щодо розв'язання проблем ВПО на національному, регіональному, місцевому рівнях управління;

розробити концепцію регіональної інтеграції ВПО у приймаючі громади, що має на меті формування системи соціокультурної організації суспільства з розвиненими механізмами інтеграції внутрішніх мігрантів і підтримки їх підприємницької активності з урахуванням необхідності забезпечення балансу інтересів приймаючих громад і вимушених переселенців для збереження та подальшої реалізації їх потенціалу на потреби розвитку; розробити концептуальні засади і визначити механізми реалізації комплексної Стратегії підтримки та розвитку підприємництва серед ВПО та залучення потенціалу підприємців – ВПО на потреби приймаючих громад на засадах балансу інтересів, соціального діалогу; активізувати роботу з міжнародними донорами для розгортання інфраструктурних проектів;

створити на базі громадських організацій приватно-державний консорціум допомоги ВПО; створити адміністративно-правові умови для розвитку соціального підприємництва.

Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб:

прискорити розробку та реалізацію Плану заходів з реалізації «Стратегії інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року»;

залучити до підготовки пропозиції з нормативно-правового врегулювання питань ВПО неурядові організації, експертів, налагодити постійний контакт та обговорення з представниками ВПО;

створити та оприлюднити інформаційну базу даних ВПО та інтерактивну карту їх розміщення у територіальних громадах з регулярним оновленням даних про чисельність зареєстрованих ВПО, їх статево-вікову та професійну структуру, рівень освіти, економічну активність, наявність особливих потреб (інвалідність, необхідність стороннього догляду тощо);

створити та вести єдиний реєстр міжнародних та національних проектів допомоги ВПО та відновлення підконтрольних українській владі територій Донбасу;

налагодити співпрацю з науковими установами для проведення досліджень з проблем ВПО та подолання конфлікту на Сході України, проведення соціологічного моніторингу, консультування та наукової експертизи.

розробити й упровадити стратегію підтримки, відновлення та розвитку малого і середнього бізнесу ВПО у приймаючих громадах з метою залучення їх потенціалу до вирішення місцевих соціально-економічних проблем з одночасним поліпшенням власного рівня життя та органічною інтеграцією до складу приймаючої громади;

забезпечити координацію взаємодії Міністерства з державними органами влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом, профспілками, інститутами громадянського суспільства, організаціями ВПО щодо розвитку та відновлення підприємництва ВПО;

розробити рекомендації для Міністерства та органів влади різного рівня щодо прийняття законодавчих актів, розробки і реалізації управлінських рішень щодо підтримки підприємництва ВПО, залучення їх потенціалу до розвитку приймаючих територіальних громад;

проводити експертизу законопроектів, національних, регіональних та місцевих стратегій, програм розвитку щодо їх впливу на розвиток підприємництва ВПО.

Міністерству інформаційної політики:

розробити та подати на розгляд проект Стратегії державної інформаційної політики щодо громадян, які перебувають на тимчасово окупованій території та на території, не контрольованій українською владою в зоні проведення антитерористичної операції;

розробити програму створення на основі сучасних комунікаційних засобів інформаційно-комунікаційного середовища для внутрішньо переміщених осіб з метою централізації та впорядкування їхнього інформування та консультування по всіх питаннях, пов'язаних з ВПО, їхньої комунікації між собою та зворотного зв'язку із державними структурами, інститутами громадянського суспільства та ін.;

створити єдиний інформаційно-комунікативний банк даних волонтерських організацій і об'єднань (регіональні ресурсні центри, спільні проекти з навчання та обміну досвідом із авторитетними закордонними волонтерськими рухами, інформаційно-комунікативні площадки в мережі Інтернет тощо), що надають допомогу ВПО, іншим постраждалим від воєнного конфлікту на Сході країни групам населення;

розробити стратегію проведення інформаційної кампанії, спрямованої на залучення до соціалізації внутрішньо переміщених осіб та соціальної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО якомога ширшого кола громадян України, у тому числі силами волонтерів, благодійних організацій, приватних донорів;

сприяти створенню інформаційно-комунікативної інфраструктури розвитку волонтерського руху (регіональні ресурсні центри, спільні проекти з навчання та обміну зарубіжним досвідом, інформаційно-комунікативні площадки в мережі Інтернет, інформаційно-комунікативні системи зворотного зв'язку у системі «суспільство – держава – влада – бізнес» із залученням громадських об'єднань ВПО, волонтерських організацій, органів влади із забезпечення соціального захисту ВПО; бізнесових структур;

активізувати інформаційно-патріотичні компанії щодо потреби у захисті прав ВПО та населення окупованих територій та рекламувати позитивні приклади дій держави, громадських об'єднань, волонтерів, міжнародної спільноти, бізнесменів, простих людей у цій сфері;

створити за підтримки Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України національний інформаційно-комунікативний портал для підтримки і розвитку підприємництва ВПО (у тому числі соціального підприємництва); забезпечити оперативне інформування підприємців – ВПО щодо існуючої нормативно-правової бази їх діяльності та змін у ній із наданням коментарів і роз'яснень відповідними фахівцями щодо питань, які виникають у підприємців ВПО;

сприяти створенню інформаційних матеріалів щодо висвітлення кращих волонтерських практик у форматі соціальної реклами, журналістських розслідувань, окремих тематичних програм;

розробити стратегію проведення інформаційної кампанії, спрямованої на залучення до соціалізації внутрішньо переміщених осіб та соціальної реабілітації військовослужбовців, які повернулися із зони АТО, якомога ширшого кола громадян України, у тому числі силами волонтерів, благодійних організацій, приватних донорів;

популяризувати приклади конструктивних практик взаємодії бізнесу, волонтерських організацій та влади (на прикладі Харківської області);

створити систему генерування і поширення позитивної інформації про Україну в інформаційній сфері та соціальних мережах з тим, щоб держава взяла на себе обов'язок забезпечити фінансову, організаційну та інфраструктурну підтримку цієї діяльності на основі залучення ресурсів громадянського суспільства, волонтерського руху.

Мінрегіонбуду та ЖКГ України:

забезпечити інвентаризацію наявного житлового фонду та його використання для створення тимчасового житла для ВПО;

забезпечити відновлення будівництва соціального житла в регіонах та його використання для вирішення житлової проблеми ВПО;

здійснити переорієнтацію вже діючих програм розвитку житлового будівництва на вирішення житлових проблем ВПО;

здійснити інформаційне та інституційне забезпечення вирішення житлових проблем ВПО;

вести реєстр житлових потреб ВПО;

забезпечити формування постійного житлового фонду для ВПО, які вирішили залишитися на територіях переміщення;

розробити механізми компенсації вартості втраченого житла під час дій, пов'язаних із проведенням антитерористичної операції;

розробити механізми регулювання цін у секторі оренди житлової нерухомості та забезпечити розширення бази житла, призначеного для оренди.